

tri pesme

h. m. encensberger

G. V. I. (1646 – 1716)

Nepoznata su nam njegova osećanja. Periferija deluje korektno, kao kod nekog savršenog uređaja. Svečani kaput dvorskog

prekriven je kopčama i čipkom i lentama i dugmadima. Ispod žičane perike puše se strujna koja, zbijena jedno uz drugo. Pod lobanjom se odvija kretanje bez pokreta. Podaci se tu hvataju i kodiraju,

obraduju i slazu: *Raspoređivanje znanja po tablicama.*

Mesečni Izvodi, *Journal des Savants, Acta eruditorum.* Ono što ostavlja zbnjenom svetu jeste nepregledno mnoštvo anala, uverenja, ed memoara, kataloga, raznoraznih spisa; prava zbrka apstrakcija i apstrakcija apstrakcija i apstrakcija apstrakcija...

(Mi iz odbrane nismo nikada bili naročito zadovoljni sa L. Svakako, on je genije, to niko ne osporava. No nešto mu nedostaje: a to su greške. Njegove »ljudske crte«, ta izvesna ljubav prema novcu, laka kostobolja u nogama, to je

to su rafinirane krvine u njegovoj isprogramiranoj svesti, trikovi, ne bi li nas naveo na pogrešan trag. I skoro da mu uspeva. Dokaz: Na dvoru još niko nije u njega posumnjava. Mi, međutim, kažemo sasvim otvoreno: L. je veštački produkt, i verovatno se nalazi, dok broji i računa, u službi neke

I to baš da nade Hanover, gde su kuće tako tesne! Ta sklonost ka tvrdičavim prostacima, ka rezidencijama u nemačkoj provinciji, na lošem glasu i loše osvetljenim, ukraško, ka neupadljivom, jeste u najmanju ruku čudna.

Sakuplja fosile životinja, i sam liči na nekakvu okamenotinu. Ali on žurno gradi svoje gnezdo, ispituje, registruje. Sreće Spinozu u Amsterdamu, Njutnu u Londonu, Kirhera u Rimu, u Bazelu Bernujive. Interesuje ga Kina: dopisuje se s Pekingom. Novissima sinica: O binarnom sistemu brojeva i Čingu. U parkovima razgovori o planskom istraživanju, pregovori u kancelarijama. I tako se trucka u svojoj kočiji, zuju i prede, kao čitava akademija, po uzanim kolskim

savetnika

kamuflaža,

putevima Evrope.

(Naši dosijei, kaže CIA, daju nam sledeću sliku.

Privatni život: nedostaje. Seksualni interesi: jednaki nuli. U emocionalnom pogledu L. je kreten. Njegov odnos prema drugima svodi se na raspravu i ništa više. Dalje, ono što naprsto dovodi do besa, to je ta bezumna marljivost. Pod svim okolnostima, svuda, u svako vreme, on piše, čita ili računa. Uvek mu je pri ruci ona mala mašina što vadi korene. Stupnjevit

valjak se okreće.

Kao automat. Kao automat koji je napravio automat.)

Svoje programe sastavlja sebi sam. Algoritmi su nešto novo: infinitesimalni račun, račun verovatnoće. Hoće da dokući

veštine Lulusa,

totalni trip: *Characteristica universalis.*

Računa i pretpostavlja da svetska mašina jeste doduše ličena svesti, ali ne i razuma. Reč je samo o tome da joj se taj razum izmeni. O kombinatorikol O ti slika vero I' Čing: Ubriati hajdučke trave, vlati rasporediti i brojati, i podeliti i brojati i podeliti i izreći proročanstvo, opštu metodu uz čiju pomoć bi se sve istine rezuma moglo svesti na neku vrstu računa. Istovremeno bi time bio pronađen jezik ili kod koji bi bio u stanju da razum vodi, a zabludu da otkloni.

(Mi, međutim, pretpostavljamo da je u samoj prirodi

automata

da sebe podešava na optimizam. Harmonija im je fiks-ideja. Njihova svest, koja je po prirodi svojoj srećna, uvek će ih izdati. No bez obzira na to, komisija se pita, kako je taj L., dve stotine godina pre vremena stigao do Bolove algebre, te daje odgovor, da za tako nešto može da postoji samo jedno

objašnjenje:

L. je automatski astronaut, on je jedna vanzemaljska sonda.

Štampa mnoštvo metafizičkih rečenica, ko bi ih sve pobrojao, i izdaje hrpe filosofema u kojima se kriva njegovo istančano poznavanje državstva, trgovine, manufakture: Prednosti ovih stvari proističu iz poznavanja prirodnih nauka i matematike. Prilikom eksploracije rudnika u Harcu, npr., javljaju se problemi vodenja vode iz jama; zupčasti točkovi i vredna, čekri i dizalice nisu dovoljni. Zakazuje i sistem provetranja.

Tako pronalazi praktične spuštaljke, pumpe, sprave za dovod vazduha. Sem toga, zanimaju ga tajne fosfora, gajenje repice, reforma novca; nadalje, predlaže zidanje zvezdara,

žirobanki, fabrika boje; nadalje planira, beskrupulozno, oslanjanje na kurs srebra i osvajanje Egipta.

(Sveta Služba je utvrdila sledeće: Mi ne delimo sumnje koje se protiv njega prijavljuju: jer L. nije ništa drugo do jedna obična mašina, i više blića, kojima je zemlja data da na njoj žive, koriste se njime. Svet vrvl od hiljadu nevidljivih ruku, ruku andela, koji njegove ruke koriste samo umesto rukavicu, i to u svrhe o kojima ništa i

ne slutimo.)

Istina nam veoma često izlazi u susret našminkana, slabasna, bleda u licu, slabe kose, hladnih ruku, illi zemumuljena, pa čak izopačena illi osakačena: kreće se kruto ili odmereno, kao lutka sabira, svršishodno i ravnometerno, a to joj umanjuje vrednost i korist. Na Jeziku osećam ukus gvožđa: Eto, napokon i sâm priznaje. Nema mašte. No, ako bismo je upoznali (istinu) onda bismo mogli iz blata zlato, iz Jame dijamant, a iz tame svetlost izvući, i na najjasniji način Napredak naših saznanja obelodaniti. Kako da nel Neki neznanac tvrdi da je, u svojim poslednjim danima, uporno pokušavao da dešifruje jezik andela.

(GOTFRID VELHELM LAJBNIC, nemački naučnik)

A. M. T. (1912 – 1954)

Izvesno je da novine nije nikada čitao; da je sam sebi pleo rukavice; da je kofere, knjige, kapute neprestano gubio; i da bi ga, ukoliko bi za stolom prekinuo svoje uporno čutanje, odjednom spopalo piskutavo zamuckivanje ili kreštan smeh. Oči mu behu blistave, anorganski plave, obovenom staklu nailk

Dobro dakle. Zamislimo sada univerzalni automat A koji je u stanju da simulira bilo koji drugi automat An. A je crna kutija koju kljkamo beskrajnom trakom hartije; ta vrpca jeste spojlišnji svet mašine. Podeljena je na polje, od kojih je svako ili prazno, ili pak obeleženo nekim znakom. Zamislimo sada kako A strpljivo čita polje po polje i pokreće svaki put vrpcu za jedno polje napred ili nazad i (ili) jedan znak briše ili piše; i ovaj aparat nazivamo, po njegovom izumitelju, Turingovom mašinom.

Znamo dalje da se brižljivo izolovao; da je nosio odapanu odeću, putovao u potpalublju, spavao u svratistiama. Očigledno je nameravao da nam se izgubi iz vida. Jedne se noći u svom letnjikovcu, jednoj trošnjoj kolibi, kao u nekom romanu Agate K., verovatno nepažnjom, otvorao cijankaljem. Svaka sličnost sa živim ili mrtvim licima čista je slučajnost.

Dalje važi da je svaki automat za sebe, bez obzira da li proračunava putanje satelita, komponuje mazurke ili sam proizvodi druge automate, samo stanje An od A. To važi i u slučaju da je An dvostruko veći ili x-puta komplikovaniji nego A.

Svoje je zupčanike pravio sam, za strugom u podrumu gde je držao krompir. Budući da nije podnosi sredstva javnog saobraćaja Imao je običaj da trči, i to miljama. Radio-prijemnike i druge aparate opravlja bi kanapom. Tajna služba ga je cenila jer je mogao da pročita svaku šifru. Istina, lako je gubio svest, čak i bez vidljivog razloga.

Jasno nam je da je nemoguće unapred nepogrešivo odrediti koja će rešenja automat izbaciti, a koja neće. U svakom zatvorenom sistemu, s izvesnim obiljem mogućnosti, postoje pitanja na koja se ne može odgovoriti sa da ili ne. Možda će zazučati směšno, ali činjenica je da se dokaz može izvesti samo uz pomoć dokaza. Inače, smatramo i dalje da je univerzalni automat beskrajno inertan i da nikada nije ni bio sagrađen.

Sam toga, rado je vozio bicikl po kiši; smatrao je korisnim da tada za kaši priveže budilnik, a da na lice stavi gas-maska; prvo, da bi uvek bio tačan, drugo, zbog straha od srnske bolesti, budući da je bolovan od astme; ipak je to jedna ljudska crta, što deluje umirujuće. Zašto je uvek pazio da ne dotakne kožu drugih ljudi, bilo kog pola, o tome ne znamo ništa.

Što se, međutim, Turingove mašine tiče, predložili bismo sledeći opit. Neka neko od nas – nazovimo ga B – stupi s njom u vezu (preko aparata za promatranje podataka ili telegrafa). C, koji je ulozi cenzora, treba da nadzire dijalog. A simulira čoveka, B isto tako; a C treba da odluči koji je od njih

dvoje čovek, a ko mašina. Ovo uputstvo za ogled čemo, po njegovom tворцу, nazvati Turingovom igrom.

U umetnosti automata možeš napraviti remek-dela a da prethodno ni jednu jedinu mašlu nisi poznavao niti se njome bilo kako bavio, jednako kao što se mogu iznaći načini da se proračuna putanja nekog nebeskog tela koje nikada nisi vido. (Kondorse.)

I tako svaki put kad se mašina oda (bilo da napravi grešku, ili, naprotiv, tako što je ne napravi), ona poboljšava svoj program. Uči i uči. Postavlja se pitanje kako će se ova partija završiti. Na to pitanje nećemo dati odgovor, smatramo, međutim, i dalje, da ova igra može veoma dugo da potraje, kao i da je nikada niko nije igrao.

U svakom slučaju, nikako da umuknu glasine da se, ponekad, naročito za onih vlažnih oktobarskih dana, u okolini Kembrižda može videti on ili njegova avet, kako, menjajući svaki čas pravac, trči, po magli, preko pokošenih polja.

(ALAN MATISON TURING, engleski matematičar)

E. G. de la S. (1928 – 1967)

Neko su vreme hiljade nosile na glavi njegovu beretu, a hiljade i hiljade držale pred sobom velike slike njegovih slika i veoma glasno uzvikivali mu ime. Nestvarno izgledaju danas te povorke kroz centar grada, kao i zemlja i klasa iz koje je potekao.

Daleko od klaonica i baraka i bordela, mister se krunio s očeve vile na reci. Novac beše ispario, swimming-pool se, međutim, još održavao. Kao dete stidljiv, alergičan, često na rubu gušenja. Borio se sa svojim telom, pušio cigare, postao (šta god da to znači) muškarac.

Pod jastukom Žil Vern. Njegov prvi napad, prvi beg u stvarnost: Tužni tropi. No gubavci ispod natrufe verande na Amazonu nisu razumeli šta je govorio, samo su i dalje umirali. Tek onda je pronašao neprijatelja koji mu je ostao veran do kraja,

kao i neprijatelja neprijatelja. Nekoliko pobjeda kasnije učinio mu se Novi Čovek, ta jako stara ideja, veoma novim. Ekonomija, međutim,

nije slušala njegove govore. Špageta je uvek bilo premalo. Nije bilo ni paste za zube, a od čega se pravi pasta za zube?

Novčanice koje je potpisivao nisu ništa vredele. Šećer se lepo za košulju. Mašine, plaćene tvrdom valutom, trunule su po kejovima. La Rampa je brujala od glasina. Nakloni u Moskvi, novi krediti. Nared je stajao u redu, bio je nepouzdan, pravio zajedljive viceve o gladi. Svuda uhode, intrige, koje nikada nije shvatao. Večiti stranac.

Hteo je da pred Rusima ispadne moralan. Prijatelj čoveka vatio je za mržnjom koja će čoveka pretvoriti u moćnu, efektну, hladnu mašlu za ubljanje. A zapravo mimoza: najradije je čitao pesme. (Bodlera je znao napamet.) Nežan i poražan, pravi plen za tajne službe.

Tako je pribegao oružju i ostao tamo gde je sve bilo vidljivo i jasno: neprijatelj neprijatelja i izdaja izdaja, u džungli.

Jedino je on sam izgledao utučen. Punačak, bez braće, sedih zalistaka,

naočari s debelim staklima, pljunuti trgovacki zastupnik, u dubretercu, tako zamuljen krenuo je u Nancahuazu na svoj poslednji zadatak. Nije govorio Kvečua ni Gvaran. Cutanje Indiosa beše apsolutno, kao da dolazimo iz nekog drugog sveta. Insekti, puzavice, šiblje. Seljaci kao stene. Grčevi, napadi kašlja, otekline. Prevelike doze kortisona, adrenalina. Dahćuci daje sebi poslednju injekciju: Ave María puríssima!

Legenda se već širila i rasla, poput pene. Već smo postali sasvim nepobedivi. (Uvek ta smrtna ironija koju drugovi nisu primećivali.) Ljudska oluplina, idol.

Mi bismo ga unajmili, objaviše među njegovim smrtnim najnapredniji. Umesto toga, izložili su njegov leš

odsečenih ruku. Mistična avantura, i stradanje koje neodoljivo podseća na put Isusov: pisali su obožavaoci. On: Les honneurs, ca m'emmerte. Nije dugo prošlo, a već je zaboravljeno. Jedino se istoričari gnezde kao molci u materijalu njegove uniforme.

Rupe u narodnom ratu. Inače, u metropoli o njemu govorio još samo jedan butik koji mu je ukrao ime. Na Kensington High Street tinjuju mirisni štapići; pokraj kase sede poslednji hipici, zlologjni, nestvani, kao fosili, i nesumnjivi, i gotovo besmrtni.

Tekst se prekida, a pitanja se i dalje gomilaju. (Ernesto Gevara de la Serna, revolucionar iz Argentine).

H. M. Encensberger: MAUZOLEJ – Trideset i sedam balada iz istorije na pretku

Na ljestvici vrednosti naše civilizacije mislena imenica napredak zauzima počasno mesto. Zar čitala naša istorija nije splet nadanja, nastojanja, dostignuća, uspeha, »trnovih puteva«, »otkrivanja novih horizonta«, »otimanja svetlosti od mraka«, upornosti raznih Sizifa i Fausta s kojima se tako ponosito poistovjećujemo? A otkrivanje istine i borba za nju – nije li to krajnji cilj ne samo nauke, već i poezije? Pesnik s druge polovine dvadesetog veka isuviše je, međutim, ispunjen gorkim spoznajama da bi ovu spregu shvatio harmonično, na način koji se prirodno nameće. Naprotiv, služeći se iskustvom samog napretka, koristeći se dokaznim materijalom nauke – činjenicama –, on jednu istinu sukobljava s drugom, vrši gotovo bogohulnu vivisekciju, razlažući do absurdna – a koristeći se apsurdom – ovo naše opšteprihvaćeno dobro. Trideset i sedam lučonoša napretka smješta u mauzolej, mesto mrtvih, i onda, poput kakvog pozitiviste iz prošlog veka, prezentira činjenica, fakta, argumente. Skida oreol, svodi na ljudsku meru, ne zauštavlja se, otkriva i ono što s ljudskošću ničeg zajedničkog nema. Ukazuju se tamne mrlje na svetloj slici nosioca ljudskog napretka. Na video izlazi najranijiji deo mita i istovremeno se nameću pitanja o pravim motivima, u krajnjoj svrsi njihovog dela, pitanja o isplativosti tog truda, sumnje u njegovu korist. Zašto iskorističavanje nauke postaje tako često nauka o iskorističavanju?

U svakoj od ovih balada odvija se neka vrsta razobličavanja. Suočavamo se, redom, s besmislenom tehničkom perfekcijom (Dondi), beskarakternosću (Makjaveli), sumnjivim sivim eminencijama (Gutenberg), naučničkim poštenjem koje stiže prekasno da bi ikome pomoglo (Sahagun), oholičući i krdom tuđeg znanja (Brahe), izuzima koji zabavljaju i donose nesreću (Vokanson), bezdušnim eksperimentisanjem sa životinjama (Spalancani) i živim ljudima (Sangro, Kerleti), izjalovljivanjem dobrih namera (Kondorse, Humbolt, Furije), psihičkom poremećenošću (Piranzezi, Zemelvajz, Bebedž, Tejlor, Rajh, Turing), golom silom i bezobzirnošću (Osman), zloupotrebljom moći (Rober-Huden) svirepošću i gramzivošću (Stenli) i tako da je.

Paradoksalnost se ne otkriva samo kroz sučeljavanje ličnosti s njegovim delom, već i kroz suprotstavljanje vrednosti njegovog vremena vrednostima vremena koje ga je prihvatilo. Budućnost zna da bude nepoštena prema onima koji su je pošteno gradili; često je onaj koji otkriva novo zdrav čovek, ali on nosi, i ne znajući, sa sobom klicu bolesti koja će, kad on ode, sav njegov humanizam i svoj njegovu zalaganje pretvoriti u nešto što nema smisla.

»Čovek Zapada« od Dovanija de Dondija do Ernesta Če Gevara nije se, kako nam kazuje pesnik, mnogo izmenio. Teran mrakom, on otima od mraka, ali što nam to daruje: pravu ili lažnu nadu? Pojam napretka se razgradije na svoje sastavne delove, nudi nam se na uvid u svoj svojoj nagoj nezatičenosti, da bismo ipak, na kraju, spoznali da to ne može biti njegova prava slika. Pesnikov nož operiše, ali ne ubija. Njegova osnova ideja nije nikakav skepticizam niti otkrivanje absurdna. Ono što ovu knjigu čini vrednom nije njen jasan »angažman« na otkrivanju pravog stanja stvari, nije nikakav ironični stav zapadnog intelektualca (koliko god ironija bila sastavni deo Encensbergerove poetike), nije nikakva demistifikacija niti stvaranje vrste antiheroja. Njena vrednost ne počiva u otkriću novih istina, već u njenoj istinoljubivosti. Njena istinitost sadržana je u njenoj estetskoj opravdanosti. Poetska činjenica koju čitalac ima pred očima jeste, dakle, razlog zbog kojeg je ova knjiga sama po sebi vredan »pronalažak«. Budući tako ubedljivo istina, ona je i mudra: apsurdnost, afirmacija i negacija u podjednakoj meri onemogućavaju pravi odgovor na osnovno pitanje o smislu i opravdanosti napretka. Ovde je reč o podsticajnoj višežnačnosti koja dovodi do saznanja koja prerastaju racionalni deo našeg poimanja. Dovesti čitaoca do toga da svet oko sebe gleda drugim očima, izoštrenijim pogledom – zar poezija i može imati neku veću zaslugu?

Makar se i upitali: nisu li svi ti velikani iz Mauzoleja za života zapravo samo čekali Godoa?

Izbor, prevod i beleška: Zlatko Krašni

